

SPANNING

STOP DE BELASTINGPARADIJZEN!

L E Z

STOP DE BELASTING-PARADIJZEN!

Nederland is een belastingparadijs. Niet voor u en mij en ook niet voor het midden- en kleinbedrijf, maar voor de superrijken en voor multinationals. Zo sluizen multinationals via lege brievenbusfirma's jaarlijks ongeveer 4.000 miljard euro door Nederland om aan de belastingdiensten in de landen waar zij actief zijn te ontkomen. Een van de landen die hierdoor gedupeerd worden is Griekenland, dat dankzij het door de EU – en dus ook door Nederland – opgelegde bezuinigingsbeleid, een enorme humanitaire crisis doormaakt. Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) publiceerde in dit verband onlangs een rapport, waarin het Canadese mijnbouwbedrijf Eldorado Gold centraal staat. Indra Römgens, die als onderzoeker aan SOMO verbonden is, vertelt erover.

Naast Nederland bestaan er ook belastingparadijzen, waar de privévermogens van de superrijken en multinationals daadwerkelijk beheerd worden, zoals Zwitserland, Hongkong, Singapore en Luxemburg. Hierover gaat het boek van de Franse econoom Gabriel Zucman. Hij heeft berekend dat er wereldwijd 5.800 miljard aan privévermogens verborgen wordt gehouden. De belangrijkste oplossing die Zucman aandraagt om de belastingparadijzen aan te pakken is een wereldwijd financieel kadaster, waarin precies staat wie welke waardepapieren heeft.

Als je het nieuws volgt en een boek leest als *Dit kan niet waar zijn* van Joris Luyendijk, bekruip je het idee dat we niets geleerd hebben van de financiële crisis van 2008. *Spanning* sprak erover met Arnold Merkies, financieel woordvoerder voor de SP, en vroeg hem waarom de financiële sector nog steeds vrij spel lijkt te hebben.

Het CPB speelt een belangrijke rol in de politieke economie van Nederland.

Zo rekt het CPB kabinetsbeleid en verkiezingsprogramma's door en doet het beleidsonderzoek. David Hollanders laat aan de hand van een aantal voorbeelden zien dat de adviezen van het CPB gekleurd zijn door een neoliberaal wereldbeeld.

Sandra Beckerman hekelt in een opiniestuk het experiment van minister Bussemaker met promovendi aan universiteiten die niet meer als werknemer maar als student worden beschouwd en daardoor 12.000 euro minder verdienen voor hetzelfde werk.

Verder in *Spanning* keert David Hollanders zich tegen de partijdige berichtgeving van Nederlandse media over de onderhandelingen tussen de Griekse minister van Financiën Varoufakis en zijn ambtgenoten uit de Eurogroep.

Het aantal mensen dat hulp zoekt voor psychologische problemen is de afgelopen decennia flink gestegen. Psycholoog Arjen Noordhof gaat in op de vraag hoe deze maatschappelijk ontwikkeling begrepen moet worden en hoe een socialistische politiek ten aanzien van geestelijke gezondheidszorg kan worden vormgegeven.

De SP wil de economie democratiseren door werknemers zeggenschap te geven over hun werk. Eduard van Scheltinga bespreekt twee initiatieven in de zorg die laten zien hoe democratisering van de economie in de praktijk werkt.

Op de achterkant aandacht voor Young & United, de jongerenbeweging die zich inzet voor volwassen loon voor volwassen werk. Onlangs presenteerde Young & United de publicatie *WTFact* met daarin de feiten over werkende jongeren.

INHOUD

- 3 **DANKZIJ NEDERLAND LOOPT GRIEKSE SCHATKIST MILJOENEN MIS**
- 6 **DE DIEFSTAL VAN 5.800 MILJARD**
- 7 **'HET PROBLEEM ZIT IN HET SYSTEEM'**
- 10 **HET NEOLIBERALE WERELDBEELD VAN HET CPB**
- 13 **EXPERIMENT PROMOTIESTUDENTEN IS ORDINAIRE BEZUINIGING**
- 14 **NEDERLANDSE MEDIA PARTIJDIG OVER VAROUFAKIS**
- 16 **NA POLITIEKE VRIJHEID OOK ECONOMISCHE VRIJHEID?**
- 18 **TUSSEN INDIVIDUEEL LEED EN COLLECTIEVE ACTIE**
- 20 **VOLWASSEN LOON VOOR VOLWASSEN WERK**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Hans van Heijningen

David Hollanders

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegenthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Illustratie cover

Len Munnik

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-GeenAfgelideWerken 3.0 Nederland licentie van toepassing. creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl

DANKZIJ NEDERLAND LOOPT GRIEKSE SCHATKIST MILJOENEN MIS

Tekst: Tijmen Lucie Foto: archief Indra Römgens ©

Nederland is een belasting-paradijs. Niet voor u en voor mij, maar voor multinationale bedrijven die via Nederlandse brievenbusfirma's belasting ontwijken. Eén van deze bedrijven is het Canadese Eldorado Gold, dat zich in Griekenland schuldig maakt aan mensenrechtenschendingen en daar ernstige schade aan het milieu toebrengt. Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) publiceerde er onlangs een rapport over. Spanning sprak met Indra Römgens, een van de auteurs van *Klatergoud*.

› **Waarom wordt Nederland een belastingparadijs genoemd?**

'Nederland is een belastingparadijs voor multinationale bedrijven, omdat het een aantal verdragen en regels heeft die het mogelijk maken om geld bijna onbelast door ons land te laten stromen. Je hebt belastingparadijzen als de Bahama's of Barbados die als eindstation dienen, Nederland is meer een tussenstation. Het grote aantal belastingverdragen, de deelnemingsvrijstelling, het ontbreken van bronbelasting op uitgaande rente- en royaltystromen en het gemak waarmee je 'lege' brievenbusfirma's op kunt zetten, maken Nederland aantrekkelijk voor multinationals om investeringen en leningen doorheen te laten lopen.'

› **Vaak wordt gezegd dat het gunstige belastingklimaat voor multinationals en rijke individuen Nederland veel inkomsten en werkgelegenheid oplevert. Hoe kijk jij daar tegenaan?**

'Het levert inderdaad banen op voor mensen die werken bij advocaten-, accountants- en trustkantoren die brievenbusfirma's beheren. Maar dit gaat slechts om maximaal een paar duizend banen en het geld dat we eraan verdienen is minimaal. De Stichting Economisch Onderzoek (SEO) kwam in 2013 uit op een bedrag van 1 à 1,5 miljard aan belastinginkomsten. Dit is zeer weinig als je bedenkt dat er in Nederland twaalfduizend brievenbusfirma's zijn, waar jaarlijks 4 duizend miljard euro doorheen stroomt. Bovendien is het de vraag of die 1,5 miljard niet te hoog is ingeschat. Er zijn ook bronnen die zeggen dat het richting 0 gaat.'

› **Wat zijn de belangrijkste gevolgen van belastingontduiking en -ontwikking door multinationals in Nederland voor andere landen en voor de Nederlandse burger?**

'Er zijn verschillende cijfers voor wat het betekent voor andere landen. Dat zijn altijd schattingen, want er is te weinig informatie publiekelijk bekend. De organisatie Christian Aid heeft becijferd dat ontwikkelingslanden 160 miljard per jaar mislopen. Volgens Oxfam lopen ontwikkelingslanden meer mis aan belastinginkomsten dan ze aan ontwikkelingshulp krijgen. SOMO heeft berekend dat alleen al door Nederlandse belastingverdragen 28 ontwikkelingslanden 550 miljoen euro mislopen. Er zijn dus meerdere cijfers die laten zien in welke orde van grootte je moet denken. Deze schattingen zijn vaak nog conservatief,

Indra Römgens is politicologe en als onderzoeker verbonden aan SOMO. Zij houdt zich bezig met onderwerpen als belastingontduiking en -ontwikking door multinationals en met hervormingen in de financiële sector. Ze is daarnaast lid van het programmateam dat onderzoek doet naar de praktijken van multinationals in conflictgebieden.

want je wilt niet beschuldigd worden van overdrijving.

In ons laatste rapport hebben we berekend wat belastingontwikking van één bedrijf betekent voor Griekenland. Dit ging om een paar miljoen. We hebben alleen maar één trucje kunnen onderzoeken, maar je mag ervan uitgaan dat er meer zijn. Wat onderzoek moeilijk maakt is dat veel belastingontwikking binnen bedrijven gebeurt. Ze schuiven met winsten tussen verschillende dochters, zodat ze zo min mogelijk belasting hoeven te betalen.

Wat het voor de burger precies betekent, is moeilijk te zeggen. Een cijfer dat veel gebruikt wordt voor de EU als geheel is een verlies van 150 miljard aan belastingontwikking. Voor Nederland zou dit een verlies betekenen van ongeveer 7 miljard, maar dit is een heel grove schatting. Feit is dat ook Nederlandse bedrijven te weinig belasting in Nederland betalen, omdat zij bijvoorbeeld naar België uitwijken. Daar krijgen wij als burgers vervolgens de rekening van gepresenteerd.'

› **Wat zou de Nederlandse regering kunnen dan wel moeten doen om belastingontwikking tegen te gaan?**

'Zij zou actie moeten ondernemen op twee verschillende niveaus. Belastingontwikking betekent ten eerste dat bedrijven gebruik maken van verschillen tussen landen. Je moet dus altijd internationaal samenwerken om dit probleem aan te pakken. Nederland zou zich daar actief en progressief voor moeten inzetten, wat nu niet het geval lijkt, omdat de regering baat heeft bij de huidige praktijk. Op internationaal niveau zou je ernaar moeten streven om gaten in het belastingstelsel te dichten. Ook op nationaal niveau zou je maatregelen moeten nemen. Bijvoorbeeld door bronbelasting te heffen op uitgaande rente- en royaltystromen. Veel landen doen dat wel, maar Nederland niet. Mede daarom zitten hier veel brievenbusfirma's.'

› **En welke maatregelen zouden op Europees of zelfs mondiaal niveau genomen moeten worden tegen belastingontwijking?**

‘Het huidige systeem zou eigenlijk radicaal anders moeten. Een groot probleem is bijvoorbeeld *transfer pricing*. Dit houdt in dat bedrijven bij benadering een marktprijs zoeken voor transacties binnen hun eigen onderneming (transacties binnen bedrijven zijn goed voor 60 procent van de wereldhandel, –red.). Maar hier kunnen ze makkelijk misbruik van maken door te stellen dat zij geen prijs kunnen bepalen, omdat hun product zo uniek is. Voor belastingautoriteiten is deze manipulatie nauwelijks na te gaan, omdat het onmogelijk is miljoenen transacties binnen een bedrijf te registreren. Voor het publiek is het helemaal ondoorzichtig, omdat bedrijfscijfers naar buiten komen in een geconsolideerde jaarrekening. Van de onderlinge transacties en hoe die tot stand zijn gekomen zie je niets meer terug. Daarom zou je naar een andere basis van belastingheffing toe moeten, waarbij je kijkt naar een bedrijf op mondiaal niveau. Dus kijken naar waar het bedrijf actief is, waar de productie plaatsvindt en waar de verkoop. Op basis van een bepaalde formule ken je vervolgens aan verschillende landen waar het bedrijf opereert het heffingsrecht toe. Een bedrijf produceert en verkoopt bijvoorbeeld zoveel goederen in Japan, dan krijgt Japan zoveel heffingsrechten op de winst van het hele bedrijf. Daardoor wordt *transfer pricing* minder een probleem. Een minder radicaal voorstel is dat multinationals transparanter zouden moeten zijn. Dat ze over een aantal financiële data als winst, omzet en belastingbetalingen per land rapporteren. Dan kun je zien waar ze actief zijn en wat ze toevoegen aan een samenleving. Dit heet *Country-by-Country-reporting*. Ook zou er meer openheid moeten komen over de *rulings* (deals tussen multinationale bedrijven en de belastingdienst) die Nederland en Luxemburg afgeven.’

› **Wordt daar momenteel werk van gemaakt?**

‘Die radicale oplossing is lastig. Die is nu op mondiaal niveau onhaalbaar. Binnen de Europese Unie wordt er

weliswaar gesproken over een dergelijk voorstel (geharmoniseerde belastinggrondslag), maar in sterk afgezwakte vorm. Die transparantie-maatregelen liggen wel binnen de mogelijkheden. Bedrijven worden binnenkort binnen de OESO verplicht om hun gegevens te publiceren aan de belastingautoriteiten. De volgende stap zou moeten zijn dat ze ook voor het publiek openbaar worden.’

› **Hoe stelt Nederland zich op in dezen?**

‘Voor de Nederlandse overheid heeft het de hoogste prioriteit dat wij een aantrekkelijk land blijven voor investeringen. Daarbij gaat het niet om de kwaliteit, maar om de hoogte van de investeringen. Er wordt wel gezegd dat Nederland wil voorkomen dat ontwikkelingslanden de dupe worden van belastingontwijking, maar in het beleid zien we daar weinig van terug. We krijgen ook vaak te horen dat Nederland binnen de OESO maatregelen tegenhoudt, terwijl dit in publieke uitlatingen juist ontkend wordt.’

› **Is de OESO het juiste niveau om beslissingen te nemen?**

‘Nee, de OESO vind ik niet het geschikte platform. Er wordt gezegd dat de OESO efficiënt is en veel kennis bezit. Maar efficiëntie is geen argument, want de OESO is niet democratisch. Slechts 34 landen hebben een stem en de rest mag meepraten als ze worden uitgenodigd. Als je als land niet aan tafel zit, heb je een grote kans dat het ten koste gaat van jou. Daarom pleiten ngo’s op VN-niveau voor een intergouvernementeel orgaan met politiek mandaat en voldoende financiële middelen om onderhandelingen te faciliteren waarbij iedereen kan meepraten.’

› **Eind maart verscheen jullie rapport Klatergoud over het Canadese mijnbouwbedrijf Eldorado Gold dat onder andere actief is in Griekenland en via Nederlandse brievenbusfirma’s belasting ontwijkt. Waarom hebben jullie onderzoek gedaan naar dit specifieke bedrijf?**

‘In 2013 hebben we onderzoek gedaan naar de relatie tussen brievenbusfirma’s in Nederland en mensenrechtenschendingen. Dit hebben we toen voor acht mijnbouwbedrijven onder-

zocht. Een collega van mij is daarna in contact gekomen met mensen van een Griekse solidariteitsbeweging die in Nederland demonstreerden tegen het Canadese mijnbouwbedrijf Eldorado Gold, dat in Nederland een brievenbusfirma heeft en tegelijkertijd een enorme negatieve impact op milieu en lokale bevolking in Griekenland. Zij vroegen ons eenzelfde onderzoek te doen naar de belastingpraktijken van dit bedrijf, omdat ze daar niets vanaf wisten. Wij vonden dit een mooie kans om samen te werken met Griekse en Nederlandse sociale bewegingen die zich inzetten voor Griekse burgers die zich verzetten tegen de mijn en daarom crimineel vervolgd en door de politie mishandeld worden. Uit ons onderzoek blijkt dat de Griekse overheid in de afgelopen twee jaar ten minste 1,7 miljoen euro aan belastinginkomsten is misgelopen, omdat Eldorado Gold via een ingewikkelde holdingstructuur rente-inkomsten van het Griekse dochterbedrijf via een Nederlandse brievenbusfirma bijna onbelast naar Barbados doorsluis. Dit is mogelijk gemaakt door beleid van de EU, van Nederland en van Barbados. Met dit rapport hebben we willen laten zien dat de EU en Nederland zich hypocriet opstellen, omdat zij Griekenland aan de ene kant dwingen om keihard te bezuinigen, met een humanitaire crisis tot gevolg, en aan de andere kant actief meewerken aan belastingontwijking door multinationals in Griekenland, waardoor het land miljoenen aan inkomsten misloopt.’

› **Staat het geval van Eldorado Gold op zich?**

‘Nee, dit is geen uitzondering. Het bewijs daarvoor werd door de CEO van Eldorado Gold zelf geleverd toen hij zei dat iedereen gebruik maakt van Nederlandse holdingmaatschappijen. En dat is ook zo. Wat deze casus goed laat zien is hoe belastingontwijking door een bedrijf in de praktijk gebeurt. Maar Eldorado Gold is geen uitzondering, want bijna alle multinationals hebben een brievenbusfirma in Nederland en een ruling met de belastingdienst.’

› **Wat zijn de belangrijkste aanbevelingen uit jullie rapport?**

‘Een van de belangrijkste aanbevelingen is dat Nederland een bepaalde

Fool's Gold

How Canadian firm Eldorado Gold destroys the Greek environment and dodges tax through Dutch mailbox companies

SOMO

March 2015

Fool's gold | noun [U] UK
 1. a yellow metal that looks like gold
 2. something that you are very attracted to that you later find is not worth very much

verantwoordelijkheid heeft voor zijn belastingbeleid, omdat het zoveel louche bedrijven aantrekt. Nederland geeft ze immers huisvesting en geeft ze ook nog eens belastingvoordelen. Nederland zou deze bedrijven dus moeten reguleren.

Een andere belangrijke aanbeveling is gericht aan de EU, want zij zou bronbelasting moeten instellen als geld de Europese grenzen over gaat. Binnen de EU is bronbelasting afgeschaft, maar een land als Nederland heft ook geen bronbelasting als het geld bijvoorbeeld naar Barbados gaat. Je zou daarom de Europese buitengrenzen moeten sluiten voor geld dat richting belastingparadijzen verdwijnt. Deze casus laat goed zien, dat je dit niet aan de landen zelf moet overlaten, maar op Europees niveau dient te regelen. Verder geven we nog enkele transparantie-aanbevelingen aan de Nederlandse overheid en pleiten we voor uitwisseling van informatie met Griekenland.'

› Hoe was de reactie van het kabinet op de publicatie?

'Daar wacht ik nog op. Staatssecretaris

Wiebes heeft in een korte verklaring gezegd dat het de verantwoordelijkheid van Griekenland is, waarmee hij dus wegloopt van de Nederlandse verantwoordelijkheid. Een uitgebreide inhoudelijke reactie moet nog komen.'

› Is er wat veranderd sinds Syriza aan de macht is?

'Ja, zij proberen er wel voor te zorgen dat de schendingen van de mensenrechten en de schade die door de mijnbouwactiviteiten van Eldorado Gold aan het milieu worden toegebracht, zoals de kap van een eeuwenoud bos, gestopt worden. Een van de speerpunten van Syriza is ook om belastingontwijking van bedrijven aan te pakken. Zij willen hier veel geld mee binnenhalen, net als met de aanpak van belastingontduiking door rijke Grieken. De vraag is alleen in hoeverre de Griekse regering hier nog iets over te zeggen heeft. Dat maakt het lastig. En bedrijven hebben tegenwoordig veel middelen om hun recht te halen. Dus Syriza wil wel, maar ik durf niet te zeggen of ze ook succes zullen hebben.'

› De media-aandacht voor belastingontwijking lijkt wat verflauwd in Nederland. Hoe zorg je ervoor dat je de druk op de politiek houdt?

'Ik vind het lastig om in te schatten of de media-aandacht daadwerkelijk minder is geworden. Het Financieele Dagblad deed bijvoorbeeld veel onderzoek, dat is nu minder. Andere kranten die eerst weinig over belastingontwijking schreven doen dat nu wel, zoals *NRC* en *Trouw*.

Ons rapport werd ook heel goed opgepikt door de Nederlandse media. De interesse is er dus wel, alsook de politieke relevantie. Zowel in Nederland, als in de EU, als bij de OESO, als bij de VN staat het onderwerp dit jaar op de agenda. Er is dus nog genoeg momentum om er aandacht voor te vragen. Maar de media heb je wel echt nodig en daarom zoeken wij ook nadrukkelijk de samenwerking. De Nederlandse regering beweegt weinig, dus we moeten meer mensen hebben die wat weten over belastingontwijking en die het niet langer pikken dat zij meer belasting moeten betalen en de grote bedrijven steeds minder.'

› Welke rol zou de SP volgens jou kunnen spelen in het onder de aandacht blijven brengen van dit onderwerp?

'De SP doet al behoorlijk veel. Wat nodig blijft, is dat jullie je achterban mobiliseren om tegen belastingontwijking in protest te komen. Daarnaast is het goed om de samenwerking met de vakbonden te zoeken om de link te leggen tussen belastingontwijking en arbeidsomstandigheden. Als grote bedrijven immers geen of minder belasting betalen, ontstaat er een gat in het overheidsbudget, wordt de belasting op arbeid hoger en bezuinigt de overheid op publieke voorzieningen. Ook op politiek niveau moet je vooral samenwerking zoeken, want om een Kamermeerderheid te halen tegen belastingontwijking heb je de PvdA toch nodig. Hoe moeilijk dat ook kan zijn. Verder denk ik dat de SP zich moet blijven inzetten voor maatregelen die misschien nu niet politiek haalbaar zijn, maar wel op de agenda gezet moeten blijven worden.'

Het rapport *Klatergoud* (Eldorado Gold) is te lezen op: www.sp.nl/Zkc

DE DIEFSTAL VAN 5.800 MILJARD

Tekst: Tijmen Lucie

Belastingparadijzen als Zwitserland, Luxemburg, Hongkong en Singapore bloeien als nooit tevoren, maar volgens econoom Gabriel Zucman is het niet te laat om het tij te keren. In *Belastingparadijzen* komt hij met een plan van aanpak waarin twee elementen centraal staan: dwang en controle.

Gabriel Zucman (1986) is een jonge Franse econoom die werkzaam is aan de London School of Economics. Samen met Thomas Piketty deed hij onderzoek naar de ontwikkeling van kapitaal en vermogen van 1700 tot 2010, wat als basis diende voor *Kapitaal in de 21ste eeuw*. In zijn pas verschenen boek bindt Zucman de strijd aan met belastingparadijzen. Om te beginnen met Zwitserland: het oudste en nog steeds grootste belastingparadijs ter wereld, waar bovendien de uitvoerigste gegevens over bekend zijn. Zucman laat zien hoe Zwitserland, dankzij het bankgeheim, tot de jaren tachtig een monopoliepositie had op het verbergen van vermogens. Sindsdien zijn er wel een aantal andere belastingparadijzen bijgekomen, waarvan Singapore, Hongkong, de Bahama's, de Kaaimeilandjes, Luxemburg en Jersey de belangrijkste zijn. Maar van concurrentie is nauwelijks sprake, want een groot deel van de in Singapore en Hongkong geregistreerde vermogens wordt nog altijd beheerd door Zwitserse banken. Op basis van de laatste officiële statistieken uit 2013 heeft Zucman berekend dat het totaal aan buitenlands vermogen in Zwitserland, ongeveer 1.800 miljard euro bedraagt. Dat is circa 30 procent van het totaal aan offshore-vermogens. Europa is hofleverancier met 1000 miljard, maar de kapitaalvlucht van 120 miljard uit Afrika is mogelijk nog rampzaliger voor de mensen daar.

De 'diefstal' beperkt zich niet tot Zwitserland. Wereldwijd staat volgens berekeningen van Zucman 8 procent van het totaal aan privévermogens, oftewel 5.800 miljard euro, op

bankrekeningen in belastingparadijzen. Dit is enorm. Ter vergelijking: de netto buitenlandse schuld van Griekenland bedraagt 230 miljard euro.

Als gevolg van de fraude van de superrijken lopen overheden jaarlijks 130 miljard aan belastinginkomsten mis. Zucman geeft het voorbeeld van Frankrijk dat zonder de kapitaalvlucht van de rijkste inwoners naar belastingparadijzen in 2013 een staatsschuld gehad zou hebben van 70 procent van het bbp in plaats van 94 procent.

SANCTIES EN CONTROLE-INSTRUMENTEN

Alle pogingen die tot nu toe zijn genomen om een halt toe te roepen aan de kapitaalvlucht naar offshoregebieden, zoals de Amerikaanse Foreign Account Tax Compliance Act (Fatca) en de Europese Spaarrichtlijn, hebben volgens Zucman gefaald. En wel omdat er twee cruciale elementen ontbraken: dwang en controle. Hij stelt dat dreigen met sancties de enige mogelijkheid is om belastingparadijzen op de knieën te krijgen. Dit kunnen zowel financiële als handels-sancties zijn. Zucman noemt de mogelijkheid van invoerrechten, die bijvoorbeeld door een coalitie van Europese landen aan een belastingparadijs als Zwitserland opgelegd kunnen worden, om daarmee de gederfde inkomsten vanwege het bankgeheim terug te halen. Het enige belastingparadijs dat door Europese verdragen beschermd wordt tegen exportsancties is Luxemburg. Als Luxemburg niet wil meewerken, dan zal er als uiterste maatregel gedreigd moeten worden met verwijdering uit de EU, aldus Zucman.

Naast sancties tegen 'niet-coöperatieve gebieden', zullen er controle-instrumenten gecreëerd moeten worden. Daartoe zal in de eerste plaats een wereldwijd financieel kadaster tot stand moeten komen, want alleen zo kunnen gegevens automatisch uitgewisseld worden met de belastingdiensten. Een dergelijk mondiaal register van waardepapieren op naam is zeker mogelijk. Vergelijkbare

registers bestaan al, bijvoorbeeld in Zweden of van privé-ondernemingen. Maar het streven zou moeten zijn dat ze samengaan in een wereldwijd kadaster en onder controle staan van een publieke instantie.

De totstandkoming van het mondiale financiële register zou volgens Zucman gepaard moeten gaan met een wereldwijde, progressieve vermogensbelasting. Een idee dat ook al werd geopperd door Thomas Piketty. Een derde en laatste oplossing die Zucman naar voren brengt is gericht tegen het ontwijken en ontduiken van belastingen door multinationals. Vooral om het manipuleren van transferprijzen tegen te gaan zouden bedrijfswinsten niet per land, maar wereldwijd belast moeten worden. Een plan waar al langer voor wordt gepleit door ngo's als SOMO.

NEDERLAND

Zucman heeft al met al een vlot leesbaar en informatief boek geschreven. De oplossingen die hij aandraagt om belastingparadijzen aan te pakken zijn juist, maar het is de vraag of ze (binnen afzienbare tijd) gerealiseerd kunnen worden. De invloed die het grootkapitaal op de politiek uitoefent is immers zeer groot. Helaas noemt hij Nederland, dat toch ook vaak als belastingparadijs bestempeld wordt, niet in zijn boek. In een interview met *de Volkskrant* zei hij dat je Nederland voor wat betreft het beheeren van privévermogens niet kunt vergelijken met belastingparadijzen als Zwitserland. Zucman erkent wel dat Nederland een belangrijke rol vervult in internationale belastingconstructies van multinationals, waardoor bedrijven als Google extreem weinig belasting betalen.

Gabriel Zucman
Belastingparadijzen
Uitgeverij Boom

ARNOLD MERKIES OVER DE FINANCIËLE SECTOR

'HET PROBLEEM ZIT IN HET SYSTEEM'

Tekst: Tijmen Lucie

Foto: Sander van Oorspronk

Het lijkt wel of de financiële sector niets geleerd heeft van de crisis van 2008. Bankbestuurders ontvangen nog steeds torenhoge bonussen en salarissen, er worden nog altijd enorme bubbels gecreëerd en het toezicht op de financiële sector lijkt tekort te schieten. Waarom is er zo weinig veranderd?

› **Om met de actualiteit te beginnen. Het kabinet heeft kort geleden besloten om nog dit jaar het eerste deel van ABN Amro naar de beurs te brengen. Wat vind jij van deze beslissing?**

'We waren het überhaupt niet eens met de beslissing, laat staan met de snelheid waarmee ABN weer naar de beurs gebracht wordt. De rust en het vertrouwen in de bank zijn nog lang niet hersteld. Er loopt zelfs nog een

onderzoek tegen ABN wegens mogelijke fraude in Dubai. Behalve Peter Wakkie zitten alle commissarissen nog op hun plek. Daarbij gaat minister Dijsselbloem voorbij aan de maatschappelijke discussie die is losgebarsten. Hij heeft maling aan de meerderheid van de Nederlandse bevolking, die wil dat ABN een overheidsbank blijft.'

› **Wat zou er volgens de SP met ABN Amro moeten gebeuren?**

'ABN zou een voorbeeldbank moeten worden, een volksbank. Daarbij hoort een ander gedrag van het bestuur en van de Raad van Commissarissen. Ik zeg nadrukkelijk bestuurders en commissarissen, want gewone medewerkers hebben ook last van het gedrag van hun leidinggevendenden. Niet het commerciële belang, maar het maatschappelijke belang zou voorop

Arnold Merkies is namens de SP woordvoerder Financiën in de Tweede Kamer.

gesteld moeten worden. Het maakt wel degelijk uit van wie de bank is en hoe deze georganiseerd is. Je ziet het verschil al met de Rabobank. Een coöperatieve bank gedraagt zich anders, want deze hoeft geen rekening te houden met wisselende beurskoersen.'

› **Heeft de Rabobank niet evengoed vuile handen gemaakt, bijvoorbeeld bij de manipulatie van de Libor-rente?**

'Ja, ook bij de Rabobank is veel misgegaan, maar diversiteit in het bankenlandschap helpt wel. Je wilt immers niet drie dezelfde soort banken hebben. Daarnaast is goede

regulering nodig, die je blijft aanscherpen, want banken zoeken steeds de mazen in de wet.'

› **De afgelopen tijd stonden de kranten weer bol van de verhalen over bonussen en salarisverhogingen voor bestuurders van banken en andere financiële instellingen die door de staat (lees de belastingbetaler) overeind zijn gehouden. Hoe kan het dat hier maar geen verandering in komt?**

'Er is wel iets veranderd. Zo is er een Europese bankenunie met centraal toezicht gekomen. Het probleem zit hem echter vooral in het systeem en niet zozeer in de mensen, zoals Joris Luyendijk ook zegt. Het is aan ons als politici om dit systeem te veranderen. Daarbij hebben we wel te maken met het grootbedrijf en het grootkapitaal die internationaal georganiseerd zijn en steeds meer invloed uitoefenen. Zij kunnen wetgeving aan hun laars lappen en landen tegen elkaar uitspelen. Je ziet ook dat regels die zijn aangescherpt weer worden versoepeld onder zware druk van de financiële sector.'

› **Gaat de maatschappelijke verantwoordiging dan helemaal voorbij aan bankbestuurders?**

'Ja, in die wereld denkt men zo. Bij ABN hadden we nog wat te zeggen, omdat de bank nog in overheidshanden is. Daar konden we druk uitoefenen op de bestuurders om af te zien van de bonus van 100 duizend euro. Bij ING niet. Topman Ralph Hamers heeft 28 procent salarisverhoging gekregen en noemt zichzelf een moedig man. Daar kunnen we niets tegen doen.

Dat heeft ook te maken met de kwalijke rol van de PvdA. De PvdA heeft zich verschillende malen kwaad gemaakt over salarisverhoging, maar heeft niks willen doen om dit tegen te gaan. Ik wilde bijvoorbeeld een norm voor topsalarissen in de wet vastleggen, want dan kun je handhaven. Nu is er geen enkele norm, alleen een gedragscode die je als bank kunt volgen of niet. Je zou er daarom voor kunnen kiezen om het bestuur onder de cao te laten vallen, waardoor voor iedereen dezelfde regels gelden. Maar de PvdA heeft consequent tegen voorstellen gestemd om de vaste salarissen van topbestuurders aan te

‘ING topman Ralph Hamers heeft 28 procent salarisverhoging gekregen en noemt zichzelf een moedig man’

pakken, zowel voorstellen van mij als van andere partijen. Terwijl de partij op dit punt niet gebonden is aan het regeerakkoord. Als de PvdA de topsalarissen in de financiële sector wil aanpakken, dan gebeurt het ook, want met de PvdA heb je een meerderheid.'

› **Als je *De schaduwelite* van Ewald Engelen en *Dit kan niet waar zijn* van Joris Luyendijk leest, krijg je het idee dat we niets geleerd hebben van de crisis van 2008 en dat er niets veranderd is in de financiële sector. Hoe kijk jij daartegenaan?**

'De belangrijkste zaken zijn niet opgelost, want er worden nog steeds enorme bubbels gecreëerd, die vervolgens uit elkaar spatten. Kijk maar wat er nu bij de obligatiemarkten gebeurt. Vanwege de lage belastingbarrières gaat geld steeds makkelijker over grenzen heen. Dat is gunstig voor het kapitaal, maar slecht voor de

economie in het algemeen. Als kapitaal bijna onbelast overal heen kan gaan, neemt speculatie alleen maar toe. Terwijl je speculatie kunt aanpakken. Het is niet gemakkelijk, maar je kunt ervoor zorgen dat je geld via de centrale banken in de reële economie pompt en niet in de financiële markten. Daar moet je de economie dan wel op inrichten, wat helaas niet gebeurt. Als een bubbel nu uit elkaar spat, worden de kosten ervan afgewenteld op de gewone burger en niet op de kapitaalbezitter.'

› **Kan een financiële crisis zich op termijn weer voordoen, zoals Luyendijk zegt?**

'Ja, men zegt altijd dat dit nooit meer gebeurt, terwijl we vóór 2008 al veel crises hebben gehad. Denk maar aan de *savings and loan crisis*, de Zuid-Azië-crisis en de internetbubbel. Die hadden allemaal met geldspeculatie te maken en dat gaat gewoon door. De

periodes tussen crises worden steeds korter en de bubbels worden steeds heviger en spatten steeds harder uit elkaar.

Ik ben het ook met Luyendijk eens dat je wel een internationaal financieel systeem hebt, maar geen internationale regels. Als je geen wereldregering hebt en kennelijk ook niet in staat bent om wereldwijd afspraken te maken om ordening in het financieel systeem te brengen, dan zou je het meer op lokaal niveau moeten organiseren. Daar valt sowieso veel voor te zeggen, want banken vervullen hun functie beter als ze een band hebben met de lokale economie. Dan weten ze wie hun klanten zijn, dus welke bedrijven en welke consumenten.'

› **Wat is er tot nu toe met de belangrijkste aanbevelingen van de commissie-De Wit gebeurd (hogere kapitaalbuffers) banken, splitsing van spaar- en zakenactiviteiten, afzonderen buitenlandse onderdelen van een bank, scherper toezicht DNB, beter informeren van de Tweede Kamer?**

'De kapitaalbuffers zijn wel wat opgeschroefd, maar er valt nog veel aan te doen. Zo hoef je geen risicogewogen buffers aan te houden voor obligaties van landen, omdat deze als niet-risicovol worden bestempeld. Terwijl bijvoorbeeld Griekse obligaties op dit moment uiterst risicovol zijn. Verder gaan de niet-risicogewogen buffers maar mondjesmaat omhoog. Men wil die in Nederland naar 4 procent brengen, maar Europees zit men nog op 3 procent, dus het is maar de vraag of wij er 4 procent van kunnen maken. Nederland zal daarom moeten eisen dat de kapitaalbuffers in Europa omhoog gaan en dat Nederland het recht heeft om zelf hogere buffers aan te houden. Splitsing van spaar- en zakenactiviteiten zou zeker goed zijn. Dat geeft veel meer zuiverheid. Dan heb je banken die verantwoorde risico's mogen nemen, maar heb je ook spaarbanken die conservatiever zijn en waar je veilig je geld kunt stallen. Deze scheiding is nog niet gemaakt. Er zijn wel verschillende commissies geweest die met voorstellen zijn gekomen voor splitsing, maar de vraag is welk effect deze hebben. Maak je activiteiten mogelijk splitsbaar of splits je ze echt? Dat is een belangrijk verschil. Banken

stellen namelijk dat ze alle activiteiten voor hun klanten doen en niet voor zichzelf. Daar kun je natuurlijk over discussiëren. Bij SNS had je je bijvoorbeeld kunnen afvragen of de vastgoedpoot niet gescheiden had moeten worden. Dat zit niet in die voorstellen. Ook een scheiding van buitenlandse onderdelen zou goed zijn, maar gebeurt niet.

Het toezicht van DNB is vervangen door de ECB. De grootste 130 banken vallen nu onder het toezicht van de Europese Centrale Bank. Hoewel het gewone toezichtwerk nog steeds door de nationale centrale banken gedaan wordt. De vraag is of het toezicht ook strenger wordt, wanneer je alles op een hoop veegt. Zeker gezien het feit dat het toezicht in het verleden gefaald heeft, zoals in het geval van DSB of SNS. Daarnaast bestaat het gevaar dat als je toezicht centraal maakt, het zich meer onttrekt aan de publieke controle. Ik pleit daarom voor veel meer openheid en verantwoording van de ECB, niet alleen naar het Europees Parlement, maar ook naar de nationale parlementen toe. We hebben binnenkort nog maar heel weinig inspraak als er iets met onze banken gebeurt, want dat wordt dan niet meer in Nederland bepaald. Daar moet verandering in komen. We moeten weer zelf verantwoordelijk worden voor onze banken.'

› **Welke maatregelen zouden er door de politiek genomen moeten worden om de financiële sector weer op orde te brengen?**

'Je wilt in de eerste plaats een cultuuromslag bewerkstelligen door paal en perk te stellen aan de bonus- en de hoge salarissen. Er zitten nu nog te veel gaten in de wetgeving, waardoor misbruik mogelijk blijft. Andere maatregelen die genomen zouden moeten worden, zijn een beter toezicht op nieuwe financiële producten, scheiding van nuts- en zakenbanken en een harde aanpak van speculatie en lobbyisme. Ook daar heeft de SP plannen voor ingediend. Verder zou er iets gedaan moeten worden aan de schaal van de banken, want nu maken Rabobank, ING en ABN Amro met z'n drieën de dienst uit. DNB heeft in het verleden bewust op deze schaalvergroting aangestuurd en doet nu hetzelfde met de verzekeraars. Ik verzet me daartegen, want kleine,

overzichtelijke banken en verzekeraars zijn veel functioneler en minder risicovol. Het risico van een Europese bankenunie is dat de schaal van de banken alleen maar groter wordt en dat moeten we voorkomen.'

› **Wat zou je als individuele burger kunnen doen om verandering af te dwingen in de financiële sector? Zie jij bijvoorbeeld iets in de oproep van Rutger Bregman om over te stappen naar Triodos of ASN?**

'Ik denk dat het goed is als mensen bewuster voor een bank kiezen. Helaas is het moeilijk om naar een andere bank over te stappen. Dat is slecht geregeld in Europa. Maar je zou wel meer kunnen kijken naar aan wie jouw bank geld uitleent. Of de bedrijven of personen aan wie ze krediet verstrekken zich niet schuldig maken aan mensenrechtenschendingen of milieuvervuiling. Dan kom je op het terrein van duurzaam bankieren. Daar kun je als consument druk op uitoefenen. Ik probeer er in de Kamer ook voor te zorgen dat alle banken maatschappelijk verantwoord gaan ondernemen en dat consumenten het recht krijgen om te weten wat er met hun spaargeld gebeurt en waar dat in geïnvesteerd wordt.'

› **Wat gaan jij en je SP-collega's doen om onze kritiek op de financiële sector en onze alternatieven meer over het voetlicht te brengen?**

'Verschillende zaken. Ik heb net al duurzaam bankieren genoemd. Daar heb ik een initiatiefnota voor ingediend, die recent in de Kamer is besproken. Die nota gaat onder andere over transparantie en over eisen aan banken om goede dingen te doen met jouw geld. Daarnaast blijven wij ons sterk maken voor internationale afspraken om speculatie en bubbels tegen te gaan en blijven we ons inzetten voor maatregelen om belastingontwijking aan te pakken. Ook willen we voorkomen dat er concurrentie ontstaat op toezicht, want dan krijgen de financiële instellingen het voor het zeggen.'

De initiatiefnota van Arnold Merkies over duurzaam bankieren is na te lezen op: www.sp.nl/ZkT

HET NEOLIBERALE WERELDBEELD VAN HET CPB

Tekst: David Hollanders

In de politieke economie van Nederland speelt het Centraal Planbureau een belangrijke rol. Het rekent kabinetsbeleid en partijprogramma's door, beoordeelt hoe relevant publicaties van internationale instituties als de OESO voor Nederland zijn, geeft *second opinions* bij evaluatiestudies en doet beleidsonderzoek. Het CPB heeft echter ook een specifieke maatschappijvisie, die aansluit bij de dominante stroming in de economie (neoklassiek) en de politiek (neoliberaal). Daarmee is het CPB 70 jaar na de oprichting ver afgeraakt van de doelstellingen van oprichter Tinbergen.

In het volgende zal ik twee typen kritiek met betrekking tot het CPB bespreken. In de eerste plaats is er de 'traditionele' kritiek. Deze houdt in dat de CPB-modellen rusten op aannamen die niet (geheel) opgaan, dat de voorspellingen die het CPB doet over zeer lange perioden (tot 2070) en over het komende jaar (voor economische groei) in de meeste gevallen niet uitkomen en dat de blik exclusief economisch is – met weglating van sociologische, antropologische en historische inzichten.

Terechte kritiek – ik kom er op terug – maar toch dient deze onderscheiden te worden van een tweede bedenking die zelden ter sprake komt, maar cruciaal is voor een politiek-economische analyse van het CPB. Het eerste type kritiek suggereert namelijk dat realistischer aannamen, bescheidenheid met voorspellen en een bredere blik, de oplossing zijn. Dat is zeker nuttig, maar het probleem zit dieper. Het CPB heeft namelijk een ideologische vooringenomenheid die bepaalt hoe en wat het onderzoekt. Die vooringenomenheid is bovendien geen toeval, maar uitkomst van toenemende invloed van het kabinet en ministeries op het CPB. Maar eerst het wereldbeeld in enkele voorbeelden.

VOORBEELD I: ZORG EN HERVERDELING

In 2013 bracht het CPB een rapport uit: *Solidariteit in de zorg onder druk*. De strekking was: 'Het zorggebruik neemt toe (...) vooral bij mensen met een lagere opleiding. Hoger opgeleiden maken minder vaak gebruik van de zorg, terwijl zij steeds meer moeten bijdragen aan de zorgkosten van anderen.' Een 'oplossing' voor dit 'probleem' is volgens het CPB:

'Verlaging van de collectieve zorgkosten, bijvoorbeeld via een grotere rol voor private zorg.'
Herverdeling in de zorg is volgens het CPB problematisch. Als dat zo is, dient opgemerkt dat het pensioenstelsel ook massaal herverdeelt, zij het van mensen met een laag inkomen naar mensen met een hoog inkomen (de eerste groep heeft een lagere levensverwachting). Toch problematiseert het CPB dat *niet*. Integendeel, het pleit voor verhoging van de pensioenleeftijd, waardoor de herverdeling en daarmee de ongelijkheid verder toeneemt. Het planbureau schrijft wél rapport na rapport over intergenerationale herverdeling. Het is dus niet zo dat pensioenen een terrein beslaan waarop volgens het CPB herverdeling irrelevant is.

Maar het CPB negeert dan wel weer de hoge – en stijgende – kosten van pensioenfondsen: op basis van jaarverslagen geschat op 5,3 miljard euro, wat volgens toezichthouder DNB nog een onderschatting is. Overwegende dat het salaris van vermogensbeheerders soms op zeven nullen eindigt – volgens staatssecretaris Klijnsma 'bizar' – is kostenbeheersing

een discussie waard. Het CPB voert die discussie evenwel niet.

VOORBEELD II: PUBLIEKE EN PRIVATE SCHULDEN

In 2013 bracht het CPB een rapport uit over de overheidsschuld, waarover het persbericht stelt dat die sinds 2007 flink gestegen is. Dat klopt, maar de oorzaak ontbreekt: de verschuiving van private schulden van ING en ABN AMRO naar de overheid. Het persbericht vervolgt: 'Boven een bepaald niveau kan de schuld de rente opstuwten en een belemmering vormen voor de economische groei.' Dat is deels gebaseerd op onderzoek van de economen Reinhart en Rogoff, waarin inmiddels meerdere, ernstige fouten zijn ontdekt. De studie stelt echter dat de resultaten 'ongewijzigd' blijven na de 'codeerfout'. Hoe dat ook zij, waarom worden private schulden – en de omvang van banken als direct gevolg – niet geproblematiseerd? Daar is geen inhoudelijke reden voor. De private schulden in Nederland zijn – historisch én internationaal – zeer hoog. Er is daarbij ook een (minder bekende) vuistregel dat private schuld – in 2011 afgeleid door economen van de *Bank of International Settlements* (BIS) – de groei belemmert als deze groter is dan 85 procent van het bbp. Nederland zit daar ver boven.

VOORBEELD III: TOPTARIEVEN INKOMSTENBELASTING

In een onlangs verschenen onderzoek over grensregio's staat: 'Een belangrijke manier om het vestigingsklimaat van Nederlandse grensregio's te verbeteren is het verminderen van de grensbarrières die ontstaan door verschillen in cultuur, taal, beleid en instituties.' Kortom, het is mogelijk om cultuur, taal en instituties aan te passen; en het is ook wenselijk, opdat het vestigingsklimaat voor private bedrijven verbetert. Vergelijk dit met het in 2013 verschenen rapport *Een hoger toptarief in de*

Foto: Spaarnestad Photo / Hollandse Hoogte ©

Oprichter van het CPB en winnaar van de 'Nobelprijs' voor de economie Jan Tinbergen.

Foto: Peter Hliz / Hollandse Hoogte ©

De huidige directeur van het CPB en voormalig ambtenaar van het Ministerie van Financiën Laura van Geest.

inkomstenbelasting levert geen hogere belastingopbrengst op. Daarin stelt het CPB dat een hoger toptarief onwenselijk is, omdat het averechts werkt. In het bijzonder ontmoedigt het 'een succesvolle carrière of ondernemerschap' en versterkt het 'prikkel voor belastingontduiking'.

Het CPB vermeldt niet dat de toptarieven veel hoger geweest zijn (bijvoorbeeld 91 procent in de VS na de Tweede Wereldoorlog en 72 procent in Nederland in de jaren zestig), zonder dat dit de groei verkleinde (integendeel). Wat mijns inziens onthullender is, is de *aanname* dat belastingontduiking een natuurverschijnsel is, dat niet tegengegaan *kan* worden.

EEN NEOLIBERAAL WERELDBEELD

In bovenstaande voorbeelden gaat het niet zozeer over technische discussies over elasticiteiten, *multipliers* en betrouwbaarheidsintervallen, maar over de uitgangspunten van analyse, impliciete aannamen en onuitgesproken doelen: een wereldbeeld.

Dat wereldbeeld komt nog eens tot uitdrukking in een recent rapport over klimaatverandering: 'Door het smelten van het Noordpoolijs wordt de noordelijke zeeroute tussen Noord-oost-Azië en Noordwest-Europa commercieel levensvatbaar.' En: 'Voor Nederland is de opening van de noordelijke zeeroute van bijzonder belang, gezien de strategische ligging van de Rotterdamse haven. Naar verwachting nemen haar handelsvolumes met Noordoost-Aziatische landen significant toe en ze kan mogelijk dienen als een knooppunt van nieuwe wereldwijde waardeketens.' Zelfs de

eigen ondergang als gevolg van klimaatverandering kan het wereldbeeld niet veranderen.

DE KEUZES ZIJN VAAK INTUÏTIEF

Er zijn veel meer voorbeelden te geven – ontslagrechtvermindering werd bijvoorbeeld bij de doorrekening van partijprogramma's met een bonus beloofd – maar het beeld is duidelijk. Nu stelt het CPB dat het uitgaat van, en zich aansluit bij, de wetenschappelijke consensus. En de consensus is nu eenmaal dat publieke schulden een probleem zijn en dat ontslagrecht verminderd moet worden. Ook dat wringt echter. Ten eerste kan men twisten over de validiteit van dat uitgangspunt (wetenschap is geen stemmen tellen) en over de invulling van het begrip consensus, want er zijn ook economen die wijzen op het probleem van private schulden (Bezemer) en de nadelige gevolgen van ontslagrecht afbraak (Klein-

‘Het CPB wordt wel gezien als de belangrijkste rekenmeester voor de politiek, maar is in het neoliberale Nederland steeds meer een thuisfluter’

knecht). Ten tweede is het CPB niet consequent.

Het CPB neemt het oordeel van gerenommeerde instituten niet zonder meer over. Let wel, dit is mijns inziens zeer terecht, reputatie is geen inhoudelijk argument. Maar het CPB vecht alleen uitkomsten aan als die ingaan tegen het eigen neoliberale wereldbeeld. Zo stelt een OESO-artikel uit 2014 dat ongelijkheid tot minder economische groei leidt. De studie is verricht volgens de economische regelen der kunst. In een kort briefje aan de Tweede Kamer stelde het CPB echter dat het niet relevant was voor Nederland. Een van de argumenten was dat in Nederland de ongelijkheid niet toegenomen was. Behalve dat dit weersproken wordt door onderzoek van de WRR, is dit niet wat de OESO stelde. Het stelde dat verlaging van de ongelijkheid leidt tot meer economische groei. Met de logica van het CPB had Zuid-Afrika tijdens de Apartheid geen probleem met ongelijkheid zolang deze maar niet groter zou worden. Het komt er echter op aan de ongelijkheid te verminderen – indien niet om morele redenen dan ook en juist om economische redenen, aldus de OESO. Op het statistisch model ging het CPB verder niet in.

Het is niet de enige keer dat het CPB OESO-rapporten in twijfel trekt. Onlangs nuanceerde het CPB een studie, die – in de woorden van het CPB – constateert ‘dat de productiviteit en de productiviteitsgroei in de Nederlandse steden achterblijven ten opzichte van steden in andere OESO-landen.’ Het CPB weerspreekt die conclusie. In het onderzoek over de euro en het befaamde week-inkomen dat daar aan te danken zou zijn, baseert het CPB zich op onderzoek geïnitieerd door de Europese Commissie. Het negeert de literatuur over optimale valuta-gebieden van Mundell (Nobelprijswinnaar) en Eichengreen.

Toevallig of niet, komen zij tot een geheel andere conclusie: de eurozone is geen optimaal valutagebied.

Het wereldbeeld van het CPB komt treffend uit in een *tweet* van de persvoorlichter: ‘Kunnen we die kale Griekse minister een maandje of wat totaal negeren. Is het beste voor iedereen...’ Het gaat er niet om ongelukkige tweets – vaak getikt in een opwelling – uit te vergroten. Het gaat om iets anders. Persvoorlichters vermijden uit hoofde van hun functie alles wat ook maar controversieel zou kunnen zijn. Zij weerstaan menselijke spotzucht omwille van de diplomatie. Kennelijk wordt het bespotten van de Griekse minister van Financiën en professor economie Varoufakis ten tijde van de grootste sociale, humanitaire en economische crisis in de westerse wereld sinds 1945 niet als potentieel controversieel gezien. Het is als de oom die op verjaardagen foute grappen maakt. De grappen zijn best aan te horen, maar je realiseert je dat de oom kennelijk denkt dat de onderliggende logica als vanzelfsprekend door iedereen gedeeld wordt.

TOT SLOT

Rest nog de vraag: hoe het wereldbeeld te verklaren? Het CPB opereert niet in een vacuüm en weerspiegelt de dominante stroming in de economie (neoklassiek) en de politiek (neoliberaal). Net zoals het planbureau economisch Keynesiaans en politiek sociaaldemocratisch *angehaucht* was toen Jan Tinbergen er de scepter zwaaide (1945-1955). Het is ondenkbaar dat een CPB-directeur nu zou schrijven: ‘Een rechtvaardige sociale orde kan het best omschreven worden als een menselijk socialisme, omdat het doel zou zijn om gelijke kansen binnen en tussen alle landen te creëren, met aan de basis universele, menselijke waarden.’

Toch is er ook iets meer aan de hand. Met het aanstellen van een ambtenaar van het ministerie van Financiën zonder enige academische achter-

grond als directeur heeft het kabinet duidelijk gemaakt wat de missie is van het CPB: geen onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, maar loyaliteit aan het kabinet en een lijntje naar het ministerie van Financiën. Met het centraliseren van de persvoorlichting is de boodschap aan medewerkers helder: geen controversiële rapporten, laat staan spraakmakende uitspraken. Dat verwacht je bij DNB, maar niet bij het CPB. Ook op andere wijze wordt het personeel gedisciplineerd. Bonussen, flexwerk en reorganisaties zijn geïntroduceerd. Vooral het lagere wetenschappelijk personeel is hier het slachtoffer van.

Het CPB is nooit een academische vrijplaats geweest en heeft die pretentie ook nooit gehad. Het was altijd een plek waar belangen en prioriteiten van het kabinet in het oog werden gehouden. Dat was in elk geval duidelijk. Er is nu echter al bijna geen georganiseerde tegenspraak meer. Zo af en toe zijn er nog lichtpuntjes, zoals een rapport waarin de impliciete staatssteun aan banken wordt gekwantificeerd, maar die wegen niet op tegen het dominante wereldbeeld waarin Nederland geen belastingparadijs is en zich moet richten op de export door een lagelonenland te worden, klimaatverandering onzin is en de publieke sector moet worden uitgekleeft.

Het CPB wordt wel gezien als de belangrijkste rekenmeester voor de politiek, maar is in het neoliberale Nederland steeds meer een thuisfluter. Dit kan het einde betekenen van het CPB als wetenschappelijk instituut. En dat zou – 70 jaar nadat Tinbergen het CPB oprichtte – politiek kwalijk en wetenschappelijk doodzonde zijn.

EXPERIMENT PROMOTIESTUDENTEN IS ORDINAIRE BEZUINIGING

VOOR HETZELFDE WERK €12.000 MINDER VERDIENEN IS RECHTSONGELIJKHEID

Tekst: Sandra Beckerman Foto: Sander van Oorspronk

Deze week discussieerde de Tweede Kamer over een voorstel van de minister om een experiment te starten waarbij 10% van de promovendi niet meer als werknemer maar als student wordt gezien.

Onlangs verdedigde ik mijn proefschrift. Een proefschrift waar ik vijf jaar aan heb gewerkt als promotiestudent. Het experiment van de minister is namelijk niet nieuw. Er waren al experimenten. Sterker, de hoogste bestuursrechter van dit land, de Raad van State, sprak zich al uit tegen het invoeren van promoveren als student. Deze rechter was bang dat het afnemen van de status van werknemer zou leiden tot een daling van het wetenschappelijk niveau. Hoewel het een goede wetenschappelijke traditie is om oude experimenten eerst te evalueren voordat je nieuwe start, heeft de minister dat nooit gedaan. Daarom hierbij mijn eigen evaluatie.

Ik heb een geweldige tijd gehad als promovenda met vrijheid om mijn eigen onderzoek vorm te geven in samenwerking met en begeleid door ervaren collega's, waardoor ik me kon ontwikkelen als wetenschapper. Mijn bureau stond tegen het bureau van een collega aan, wij zaten in hetzelfde project, deden vergelijkbaar onderzoek, volgden vergelijkbaar onderwijs en gaven beiden geen colleges. Het verschil: hij was werknemer, ik student. Rechtsongelijkheid dus. De minister zegt dat de beurs van de promovendus vergelijkbaar is met die van een eerstejaars werknemer-promovendus. Hierbij wordt wijselijk verzwegen dat promovendi met een arbeidscontract in hun eerste jaar €2.062 bruto verdienen en in hun laatste jaar €2.638 per maand. Volgens cijfers van de VAWO uit 2007 lopen de promotiestudenten over de gehele promotieperiode €12.000 mis. Promotiestudenten krijgen, in tegenstelling tot werknemer-promo-

Sandra Beckerman is archeologe en fractievoorzitter voor de SP in de Provinciale Staten van Groningen.

vendi, geen dertiende maand, geen vakantiegeld, ze bouwen geen pensioen op en hebben geen recht op ww. Voor hetzelfde werk €12.000 minder verdienen is uitbuiting.

Naast dat het promoveren als student financieel onaantrekkelijk is, kan het ook inhoudelijk onaantrekkelijk zijn. Veel werknemer-promovendi geven les. Dat is goed voor hun eigen ontwikkeling en de ervaring is goed voor hun latere positie op de arbeidsmarkt. Dat promovendi les geven is ook goed voor de universiteit zelf. Universiteiten uit Amsterdam (UvA), Maastricht, Eindhoven, Delft, Nijmegen en Rotterdam en diverse Leidse faculteiten hebben al aangegeven niet mee te willen doen aan het nieuwe experiment van de minister, mede omdat promotiestudenten geen les mogen geven.

Welke doel kan de minister na de negatieve adviezen van de Raad van State, diverse universiteiten en de promovendi zelf dan hebben? De minister geeft in haar besluit aan dat ze hiermee wil aansluiten bij internationale systemen, promoveren in Nederland aantrekkelijk wil maken voor buitenlandse wetenschappers en het aantal gepromoveerden wil verhogen, zodat de kennissamenleving verder kan worden ontwikkeld. Slechte argumenten die uitbuiting

niet rechtvaardigen. Zoals de minister zelf al in haar brief aangeeft: uit internationale vergelijkingen blijkt het Nederlandse systeem van werknemer-promovendi van hoge kwaliteit. Nederlandse promovendi publiceren bijvoorbeeld veel en goede wetenschappelijke artikelen. Dit systeem verslechteren om internationaal vergelijkbaar te zijn lijkt nogal vreemd. Veel promovendi komen nu speciaal naar Nederland vanwege ons goede systeem, in Delft is bijvoorbeeld de helft van de werknemer-promovendi niet-Nederlands. Nederland scoort internationaal hoog op kwaliteit maar minder op kwantiteit: het aantal gepromoveerden ligt lager dan het Europees gemiddelde. Uit recente cijfers van de VSNU blijkt dat het huidige systeem onder druk staat, 1 op de 3 promovendi maakt zijn proefschrift nooit af en slechts 1 op de 10 haalt de eindstreep binnen 4 jaar. Het lijkt erg onwaarschijnlijk dat promovendi die onder slechtere omstandigheden moeten promoveren minder snel zouden afhaken. Meer promovendi betekent niet automatisch meer gepromoveerden. Als de minister het internationaal beter wil doen én meer gepromoveerden wil, dan moet ze vooral investeren. Bijvoorbeeld in tijd voor de promotor om de promovendus goed te begeleiden. Daar rept de minister nu niet over. De doelen die de minister in haar brief noemt zijn of ridicul of niet haalbaar door een zoveelste experiment met promotiestudenten. De werkelijke reden van dit experiment lijkt toch vooral een ordinaire bezuiniging te zijn. Een bezuiniging die op korte termijn geld oplevert, maar op lange termijn ons duur kan komen te staan. Helaas werd een motie van SP en D66 om te stoppen met het experiment door een meerderheid in de Tweede Kamer verworpen.

Dit artikel verscheen eerder in licht gewijzigde vorm op www.joop.nl

NEDERLANDSE MEDIA PARTIJDIG OVER VAROUFAKIS

Tekst: David Hollanders Foto: Dmitris Sulzics / Hollandse Hoogte ©

Onlangs weersprak de Griekse minister van Financiën Varoufakis negatieve beweringen die onlangs in veel internationale kranten – inclusief Nederlandse – over hem gedaan zijn. De beweringen betroffen onderhandelingen in Riga eind april. De beweringen zijn, zo stelt Varoufakis, aantoonbaar onjuist. Hij heeft naar eigen zeggen opnamen.

Het is goed de beweringen van Nederlandse kranten nog eens te bezien, niet omdat het voorval *zelf* nu zo belangrijk is – het is één van de vele schermutselingen tussen partijen (Europese Centrale Bank en Europese Monetaire Unie) die vorderingen

In *Trouw* stond onder de kop ‘Eurogroep ergert zich kapot aan traag Griekenland’: ‘De Griekse minister Varoufakis van Financiën heeft zojuist een verbaal pak slaag gekregen van al zijn ambtgenoten uit de eurozone. (...) “Stoom afblazen” is een veelgehoorde omschrijving van wat er achter de gesloten deuren gaande was. De ministers zijn buitengewoon geïrriteerd over de trage voortgang van de onderhandelingen. (...) In de wandelgangen van de hypermoderne nationale bibliotheek van Riga waar de bijeenkomst plaatsvond, deden de uren ervoor al geruchten de ronde dat de Griekse minister ongenadig hard werd aangepakt.’ *NRC Handelsblad* berichtte: ‘Volgens

Over (1) kan men twisten. Al zou Varoufakis ‘de wind van voren’ hebben gekregen, dan is dat wat mij betreft niet belangrijk, maar andere denken daar kennelijk anders over. Over (2) kan men niet twisten. Tenzij men er zelf bij geweest is, zijn al dan niet anonieme bronnen de enige wijze om (meer) duidelijkheid te krijgen. Of (3) zo is, weet ik niet, ik neem het aan. Over (4) kan men niet van mening verschillen. De lekkende ambtenaren en politici hoeven voor hun baan geen vrees te hebben. Integendeel, de crediteurlanden zijn oppermachtig en het politiek geïsoleerde Griekenland zou – als het dat al zou willen – geen enkele mogelijkheid hebben om ambtenaren of politici te ontslaan, of

In de wandelgangen deden de uren ervoor al de ronde dat de Griekse minister ongenadig hard werd aangepakt

van private banken hebben overgenomen en een debiteur (het Griekse volk) – maar omdat de berichtgeving *erover* vragen oproept over betrouwbaarheid, werkwijze en competentie van de (Nederlandse) journalistiek.

‘DE WIND VAN VOREN’

Nu, wat was de berichtgeving van verschillende kranten over Riga? *De Volkskrant* stelde dat Varoufakis vrijdagochtend gemangeld werd door zijn EU-collega’s, die steeds wanhopiger en gefrustreerder raken over de onwil van Athene om te hervormen en te bezuinigen. ‘We zijn ver en snel de verkeerde kant op gegaan. Ik zie niet hoe we nog een akkoord kunnen bereiken’, zei de Duitse minister Schäuble. Hij werd daarin bijgevalen door Oostenrijk, Slowakije, Luxemburg, Malta en Slovenië, zo blijkt uit een vertrouwelijk verslag van de vergadering van de ministers van Financiën.

bronnen van persbureau Bloomberg heeft de Griekse minister van Financiën Yanis Varoufakis tijdens de Eurogroep bijeenkomst vandaag in Riga de wind van voren gekregen van zijn collega’s, omdat hij nog altijd niet met een lijst met concrete hervormingen op de proppen is gekomen.’

ANONIEME BRONNEN

Bovenstaande roept de vraag op of bronnen (alle aanwezigen zijn belanghebbenden) onafhankelijk zijn – en of deze anoniem opgevoerd mogen worden. Wat betreft het laatste, een anonieme bron dient alleen gebruikt te worden als het (1) een misstand aantoont, (2) de misstand niet op andere wijze aangetoond kan worden, (3) de anonieme bron bij de hoofdredactie bekend is, (4) de bron anoniem moet blijven, omdat hij/zij anders repercussies te vrezen heeft (bijvoorbeeld ontslag voor klokkenluiders).

het hen zelfs maar moeilijk te maken. Anonimiteit is hier een vorm van lafheid, omdat niet de zwakke partij beschermd wordt, maar de sterke partij (crediteuren) juist de mogelijkheid krijgt de zwakke partij te beschadigen. Varoufakis kan zich lastig tegen anonieme bronnen verweren, terwijl onduidelijk blijft wat de belangen van de bronnen zijn. (Zijn het ECB’ers? Is het de politiek assistent van Dijsselbloem? Is het Dijsselbloem zelf?) Hoe dat ook zij, *Het Financieele Dagblad* berichtte enkele dagen later: ‘De zware aanvallen op de Griekse minister van Financiën Yanis Varoufakis tijdens de informele Eurogroep in Riga en het daaropvolgende telefoontje van Jeroen Dijsselbloem naar premier Alexis Tsipras hebben succes gehad.’ Deze uitspraak is onthullend om minstens twee redenen. Ten eerste ziet het *Financieele Dagblad* de uitkomst – Varoufakis zou een minder promi-

De Griekse minister van Financiën Varoufakis te midden van zijn ambtgenoten uit de eurozone tijdens onderhandelingen in Riga op 24 april.

nente rol toebedeeld hebben gekregen – als een succes. Ten tweede laat de krant onvermeld van wie de ‘aanvallen’ kwamen, namelijk onder andere van de media.

Terug naar de recente verklaring van Varoufakis. Wie er niet bij geweest is, weet niet wie er gelijk heeft. Dat is vaak zo in de journalistiek. Een journalist moet dan – als hij/zij wérkelijk belangrijk vindt wat er tijdens het bewuste diner gebeurd is – minstens twee, (onderling) onafhankelijke bronnen hebben, hoor en wederhoor toepassen en het gehoorde vervolgens neutraal opschrijven. Bronnen als ‘de wandelgangen’, ‘volgens Bloomberg’

en ‘een verslag’, voldoen daar niet aan.

NIET ONAFHANKELIJK

Concluderend, het voorval zelf is – nogmaals – triviaal. Tientallen incassomedewerkers van de ECB en de EMU willen geld zien van een man die namens de Griekse bevolking probeert te onderhandelen. Tijdens een werkdiner worden vervolgens óf wel óf niet harde woorden gesproken en zijn aanwezig óf wel óf niet geïrriteerd. Is dat echt relevant? Nee natuurlijk. Wat evenwel ernstig is, is dat Nederlandse kranten onverifieerbare uitspraken doen op basis van

anonieme, partijdige bronnen die maar één doel hebben: de Griekse minister afschilderen als incompetent, irritant, pedant, amateuristisch en oneerlijk.

Ooit leenden de private banken Deutsche Bank, BNP Paribas en ING honderden miljarden euro's aan Griekenland. Zij verdienden hier miljarden mee. De oninbare schuld werd in 2010 verplaatst naar het duo-incassobureau dat ECB en de EMU heet. Zij willen geld zien. En de media wil het met hen. De Nederlandse media zijn daarmee bijna gelijk aan een PR-afdeling van een incassobureau. Bijna, want PR-afdelingen van incassobureaus pretenderen in ieder geval niet onafhankelijk te zijn.

De Nederlandse media zijn bijna gelijk aan een PR-afdeling van een incassobureau

Dit artikel verscheen ook op www.ftm.nl

NA POLITIEKE VRIJHEID OOK ECONOMISCHE VRIJHEID?

Tekst: Eduard van Scheltinga Illustratie: marcelkoopman.nl ©

‘Keuze is geen vrijheid, echte vrijheid is de mogelijkheid om de keuzeopties te veranderen’, sprak de Sloveense filosoof Slavoj Zizek op 28 mei in de Amsterdamse Westerkerk. Om meer economische vrijheid te verkrijgen wil de SP de economie democratiseren door de zeggenschap van werknemers over hun werk te vergroten. In dit artikel probeer ik een paar lessen te trekken uit twee initiatieven voor democratisering op de werkvloer in de zorg: Buurtzorg en Helpgevoon.

Sinds 1919 hebben we politieke vrijheid. Sinds dat jaar kunnen alle volwassen mannen en vrouwen stemmen, verkozen worden en een partij oprichten. Sinds dat jaar hebben alle volwassen Nederlanders formeel de vrijheid om het politieke landschap te veranderen. Maar hoe staat het met onze economische vrijheid? De werkers van Nederland zijn immers het grootste gedeelte van de week gebonden aan wat ze wel of niet mogen doen van hun managers.

DE COÖPERATIEVE BEWEGING

Volgens velen staat Engeland aan de wieg van de coöperatie. Aan het einde van de achttiende eeuw werden daar coöperatieve meelfabrieken geopend. De welgestelde Robert Owen zag voordelen in deze arbeidsverhoudingen en stelde het Britse parlement in 1816 voor om coöperatieve gemeenschappen op te richten. Het idee was om zelfvoorzienende democratische gemeenschappen te stichten waar mensen samen woonden, werkten en zich konden ontspannen. In de praktijk maakte dit idee plaats voor coöperatieve winkels, waar werkers en consumenten lid van waren en die door hen gezamenlijk op democratische wijze bestuurd werden. Een bekend voorbeeld is de *Rochdale Society of Equitable Pioneers*, die in 1844 werd opgericht. De winst die de winkel maakte werd aan het einde van het

jaar uitgekeerd aan de eigenaars: de werkers en consumenten. De coöperatieve beweging kende een bloeiperiode rond 1860 dankzij de steun van socialistische partijen en vakbonden. Deze beweging bleef lang bestaan, maar rond de jaren zeventig van de vorige eeuw raakte zij in verval. Coöperaties sloten hun deuren of verminderden hun democratische zeggenschap.

De laatste paar jaar lijken coöperaties weer aan een opmars bezig. Het VPRO-programma Tegenlicht wijdde er onlangs nog een aflevering aan en coöperaties zelf hebben het over een nieuwe beweging. Er wordt zelfs gesproken over ‘de nieuwe economie’. Is er inderdaad sprake van een nieuwe coöperatieve beweging? Sinds 2007 houdt het CBS cijfers bij over het aantal coöperaties in Nederland. Waren er in 2007 nog 1.285 coöperaties, dit jaar zijn er al 2.005 bedrijven als coöperatie geregistreerd. Dat is een flinke groei, maar het aantal andere geregistreerde bedrijven is net zo snel gegroeid. Daardoor is het aandeel van coöperaties in de economie vrijwel onveranderd gebleven: rond de 0,13 procent. Daarbij moet opgemerkt worden dat er sinds 2007 een grote groei van het aantal eenmanszaken is. Dat zijn lang niet allemaal mensen die uit vrije wil zzp’er geworden zijn. Daar zitten bijvoorbeeld postbodes tussen die eerst ontslagen zijn en dan hetzelfde werk doen als zzp’er, maar dan voor een stukloon en met een bestelbus die ze zelf moeten aanschaffen. Als je rekent met hetzelfde aantal eenmanszaken als in 2007, dan zou het aandeel coöperaties nu 0,19 procent zijn. Dat is nog steeds erg weinig, maar betekent wel een lichte groei.

Deze cijfers laten zien dat er nog geen sprake is van een derde coöperatieve golf en we moeten ons ook afvragen hoe democratisch deze coöperaties

zijn. Bedrijven zoals Rabobank, Achmea en Coop staan ook geregistreerd als coöperatie, maar die blinken niet direct uit in zeggenschap op de werkvloer. Bij Coop kreeg het winkelpersoneel bijvoorbeeld geen overuren uitbetaald, ondanks dat ze hierover meerdere keren bij hun leidinggevenden aan de bel getrokken hadden. Pas na een tijd actie voeren, met ROOD samen, kregen de supermarktmedewerkers loon naar werken. We moeten ook niet vergeten dat het woord ‘coöperatie’ alleen maar slaat op wie juridisch de eigenaar is. Het is niet meer dan een rechtsvorm.

DEMOCRATISCH WERKEN BIJ BUURTZORG EN HELPGEVOON

De zorgorganisatie Buurtzorg is een stichting waarbij de werknemers veel zeggenschap op de werkvloer hebben. Zij zijn georganiseerd in zelfsturende wijkteams. Per team zijn de zorgwerkers volledig verantwoordelijk voor de zorg die ze verlenen. Ik sprak hierover met de directeur van Buurtzorg, Jos de Blok. Ik vroeg hem waarom Buurtzorg een stichting is en geen coöperatie. Hij legde me uit dat Buurtzorg een centraal kantoor heeft dat de wijkteams faciliteert. Vijfendertig medewerkers verrichten de administratieve handelingen voor negenduizend zorgwerkers. Hij vertelde dat hij uit eigen ervaring weet dat zorgwerkers vooral gewoon zorg willen verlenen. Volgens hem hebben zij niet de behoefte om zich bezig te houden met contracten of financiën. Dit is een belangrijk verschil met een werknemerscoöperatie, waarbij de leden hier wel verantwoordelijk voor zijn. ‘Mensen willen vooral eigenaar zijn van hun werk en niet per se van het bedrijf’, aldus Jos de Blok. De wijkteams van Buurtzorg bestaan uit 10 tot 12 gelijkwaardige werkers. Ze beslissen per team zelf hoeveel patiënten ze hebben, hoe ze de zorg verlenen en welke medewerkers ze aannemen. Nieuwe zorgwerkers bij

Buurtzorg vragen zich vaak af hoe het kan dat andere organisaties zo weinig hart hebben voor hun personeel. Jos de Blok zegt daarover: 'Overal zetten managementstructuren mensen onder druk gezet om productie te draaien. Wij zeggen tegen onze werkers, kijk wat je nodig hebt en zorg dat je over je eigen werk tevreden bent.'

Een ander democratisch initiatief is Helpgewoon. Deze zorgcoöperatie is onlangs van start gegaan in Oude IJsselstreek. De zorgwerkers die ik daar sprak vertelden gepassioneerd over hun organisatie: sinds ze van het juk van hun managers bevrijd zijn, ervaren zij een grotere vrijheid in hun werk, maar ook in hun persoonlijk leven. Niet langer zien zij zichzelf als monddode radertjes in een mechanisch geheel, maar als mensen die verantwoordelijkheid dragen voor het hele bedrijf. Als coöperatielid zijn de werkers allemaal eigenaar van het bedrijf en daarmee ook verantwoordelijk voor de gehele bedrijfsvoering. Ze houden zich vooral met zorg bezig, maar ook met de publiciteit en de administratie. Naar eigen zeggen ervaren ze vooral vrijheid in hun werk, omdat ze voor het gehele bedrijf verantwoordelijk zijn. Helpgewoon is lid van de moedercoöperatie Gewoon-

doen. Andere leden zijn Schoongewoon (in de schoonmaakbranche) en binnenkort Klusgewoon. Gewoondoen probeert nieuwe democratische initiatieven op te zetten en te ondersteunen. Eén van de kernregels van de coöperaties die zijn aangesloten bij Gewoondoen, is dat ze niet te groot mogen worden. Elke coöperatie bestaat daarom uit 20 tot 25 mensen. Zo kan de zeggenschap van alle werkers gegarandeerd worden. Nieuwe werkers krijgen na een tijdelijk contract meteen een vast contract. Interessant aan Helpgewoon is dat het initiatief om de zorgcoöperatie op te richten vanuit het gemeentebestuur gekomen is. Een aantal zorgwerkers werd bij elkaar gehaald en met de hulp van Gewoondoen van Rammelt Schuurring werd Helpgewoon opgericht.

NA POLITIEKE VRIJHEID DE ECONOMISCHE VRIJHEID?

Buurtzorg en Helpgewoon roepen een filosofische vraag op. Is er sprake van economische vrijheid wanneer je eigenaar van je werk bent of alleen wanneer je eigenaar van het hele bedrijf bent? Zonder deze vraag nu

direct te willen beantwoorden, laten Buurtzorg en Helpgewoon in elk geval zien hoe we binnen een kapitalistisch systeem toch kunnen werken aan een menselijke economie. Om eigenaar van je werk te zijn, moet je als werker in de eerste plaats een vast contract kunnen krijgen. Zonder vast contract heeft het immers geen zin om te spreken over eigenaar zijn van je werk. Onze strijd voor fatsoenlijke contracten is daarom al een stap in de goede richting. Maar Helpgewoon laat zien dat we ook verder kunnen gaan. Het initiatief om de zorgcoöperatie op te richten is in Oude IJsselstreek door het gemeentebestuur genomen. In de plaatsen waar de SP in de gemeente meebestuurt zouden wij dit voorbeeld kunnen volgen. Zo zetten we een concrete volgende stap in de richting van democratisering van de economie. In 1919 dwongen we onze politieke vrijheid af. Nu nog onze economische vrijheid.

Meer informatie over Buurtzorg en Helpgewoon:
buurtzorgnederland.com
www.helpgewoon.com

GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG TUSSEN INDIVIDUEEL LEED EN COLLECTIEVE ACTIE

Tekst: Arjen Noordhof Foto: Free Images CC

In de afgelopen decennia is het aantal mensen dat hulp zoekt voor psychologische problemen flink gestegen. Niet als gevolg van een toename van hersenziektes of van betere mogelijkheden hersenziektes op te sporen. De therapiekamer is een steeds dominantere plaats geworden om onvrede te uiten en te streven naar verandering.

Onvrede wordt geïndividualiseerd. Soms is dat nuttig en kan psychologische hulp uitkomst bieden. Maar het kan ook een lapmiddel zijn voor maatschappelijke problemen. Een toename van burn-outs kan ook het gevolg zijn van tijdelijke contracten, schuldenproblematiek, toenemende concurrentie tussen collega's of wantoestanden rond de bijstand en verplichte onbetaalde tewerkstelling. Psychologische hulpverlening kan het politieke, collectieve aspect naar de achtergrond drukken.

De toename van de geestelijke gezondheidszorg roept belangrijke vragen op voor een socialistische politieke partij: hoe deze maatschappelijke ontwikkeling te begrijpen en hoe een socialistische politiek ten aanzien van de geestelijke volksgezondheid vorm te geven?

Vooraf: wie in Nederland verzekerde psychologische hulp zoekt moet tegenwoordig een diagnose krijgen middels het systeem van de *Diagnostic and Statistical Manual* (DSM). Hiermee verklaart de betreffende hulpverlener dat die persoon een patiënt is die een stoornis heeft. Dat wil zeggen: diegene voldoet aan een afgesproken verzameling criteria die verondersteld worden de oorzaak te zijn van lijden of sociaal disfunctioneren. Het aantal van dit soort diagnoses is flink gestegen en *achter* die vele diagnoses gaat veel leed schuil: verdriet, angst, pijn, sociaal onvermogen, woede, grote verwar-

ring. Ernstige problemen die vaak minstens zoveel ellende geven als lichamelijke ziekten. Hoewel de problemen reëel zijn, zijn de "stoornissen" – die er de oorzaak van heten te zijn – dat niet. Er zijn geen helder afgebakende stoornissen waarvan we zouden weten hoe ze de problemen veroorzaken. De DSM-diagnostiek is dan ook *niet* gebaseerd op het detecteren van bekende stoornissen zoals die in de natuur bestaan, maar op het pragmatisch afbakenen van bestaande problemen waarvoor mensen hulp zoeken.

Psychiaters, psychologen en andere hulpverleners hebben echter wel veel ervaring met en kennis van psychische problemen en allerlei middelen om te helpen ze op te lossen – of ermee om te gaan. Er zijn zeer veel aanwijzingen voor de effectiviteit van psychotherapie en voor sommige mensen kan medicatie ook uitkomst bieden. Maar er zijn geen algemeen geldende, bewezen ziekteverklaringen. De grens tussen wie wel en niet een stoornis hebben, is mensenwerk. Onvermijdelijk, maar het roept wel de vraag op welke mensen dit doen, op basis waarvan ze die macht hebben en in wier belang ze die macht uitoefenen.

De toename van het aantal DSM-diagnoses is deels precies te begrijpen vanuit *dit* perspectief. Sinds de invoering van marktwerking moeten artsen werken met zogenaamde diagnose-behandel-combinaties (dbc). Voor psychische klachten is de dbc direct gekoppeld aan een DSM-diagnose. Geen DSM-diagnose, geen dbc. Geen dbc, geen vergoeding voor behandeling. Hierdoor kregen zowel patiënt als behandelaar een belang bij het stellen van een diagnose en in zekere zin 'straf' voor het uitstellen of afzien van een diagnose. Het werd

voor commercieel denkende ggz-bedrijfjes lucratief om nieuwe vraag naar diagnoses te zoeken of zelfs te creëren. Vanzelfsprekend pogen ook farmaceutische bedrijven op dezelfde 'markt' winst te maken. Een deel van de verklaring kan dus gezocht worden in een toegenomen aanbod op een politiek gecreëerde 'markt', die men de laatste jaren dan weer dwangmatig en top-down onder controle probeert te brengen.

Dat neemt niet weg dat achter de kunstmatige DSM-labels vaak reële problemen schuil gaan. Het zijn alleen niet per se individuele ziektes maar collectieve problemen. Waar komt de grote vraag naar psychische hulpverlening precies vandaan? Op individueel niveau begint iedere psycholoog ook met deze vraag: wat brengt u hier? Zoveel patiënten, zoveel antwoorden. Diagnostiek dient dus heel persoonlijk – veel persoonlijker dan via DSM – te werk te gaan. Twee algemene thema's keren tussen alle specifieke kwesties veel terug en lijken uit sociaal oogpunt bijzonder relevant. Enerzijds: 'Ik ben niet opgewassen tegen het leven, het lukt mij niet te voldoen aan alle eisen, ik voel me slecht, angstig, somber, zonder energie en ik krijg het niet meer voor elkaar daar iets tegen te doen.' Dit thema noem ik demoralisatie en het staat tegenover de mogelijkheid om actief je eigen leven vorm te geven. Anderzijds: 'Ik sta alleen, hoor er niet bij, het lukt niet om relaties op te bouwen, ik duw anderen weg of anderen duwen mij weg.' Dit thema noem ik isolatie en het staat tegenover het gevoel deel te zijn van een gemeenschap en daarin een gewaardeerde eigen plaats te hebben. Samenvattend ervaren veel patiënten dat ze machteloos zijn en er alleen voor staan. Therapie kan een dappere poging zijn om te bezien op welke wijze iemand daar zelf aan bijdraagt en iets aan kan veranderen.

Een toename van burn-outs kan ook het gevolg zijn van tijdelijke contracten, schuldenproblematiek, toenemende concurrentie tussen collega's of wantoestanden rond de bijstand en verplichte onbetaalde tewerkstelling.

Vanuit socialistisch oogpunt denk ik dat je dergelijke pogingen van harte zou moeten ondersteunen en degenen die ze ondernemen zeker niet verder moet beschamen door ze – zeer onterecht – weg te zetten als zwakkelingen, klagers of verwerende mensen. De conservatief-liberale gewoonte om te roepen dat mensen hun eigen verantwoordelijkheid maar moeten nemen en niet moeten zeuren. Tegelijkertijd is het ook niet productief om grote groepen mensen te beschouwen als lijdend aan een ernstige mentale stoornis. Dit suggereert dat de oorzaak primair bij een individuele ziekte ligt en de natuur dwingt ons zoals gezegd zeker niet tot een dergelijke conclusie. De veel voorkomende problematiek van demoralisatie en isolatie is er denk ik ook niet bij gebaat. Bijvoorbeeld vanwege het reële gevaar voor stigmatisering en verdere ondermijning van het zelfvertrouwen. Vanuit socialistisch oogpunt lijkt me daarom dat gezocht moet worden naar een laagdrempelige, inkomensonafhankelijke toegang tot goede psychische hulpverlening – die nodig is en blijft – met daarbij tegelijk een spaarzaam gebruik van diagnoses. Dit is binnen de huidige inrichting van de ggz echter niet mogelijk. Daar zouden we ons tegen moeten verzetten, want er zijn wel degelijk alternatieven. Zo heeft de psychiater Jim van Os recent een boek geschreven waarin hij zinvolle voorstellen doet voor een diagnostiek zonder DSM (zie onder). Maar met een laagdrempelige ggz en

minder DSM zijn we er nog niet. Therapie is inherent een individuele poging tot verandering, waarbij de bredere maatschappelijke context als min of meer gegeven wordt beschouwd: de patiënt beweegt ten opzichte van een onbeweeglijke achtergrond en ziet zich genooddaakt tot aanpassing. Dit kan best een behulpzaam perspectief zijn, maar vanuit socialistisch oogpunt is het problematisch als deze aanname van onveranderlijkheid en noodzakelijke aanpassing, maatschappelijk dominant wordt. Ons lijden en 'disfunctioneren' speelt zich namelijk niet af in een vacuüm of natuurtoestand, maar in een kapitalistische, neoliberale maatschappij waarin de mogelijkheden om zelf het leven vorm te geven en een gewaardeerde plaats in de gemeenschap in te nemen zeer ongelijk verdeeld zijn. Dit is een context waarin het concurreren op (zogenaamde) markten wordt aangemoedigd en het verliezen van deze concurrentieslag als persoonlijke, individuele tekortkoming wordt aangerekend en ervaren. Binnen deze context zou therapie erop kunnen uitdraaien dat men uitvallers en achterblijvers in de concurrentie wijst op hun individuele tekortkomingen, helpt om die onder ogen te zien en oplapt om opnieuw de strijd aan te gaan. Hier zou een socialistische kritiek ten eerste moeten opmerken dat het verkeerd is structurele sociale misstanden toe te schrijven aan individuele tekortkomingen. Maar dat is nog niet voldoende, want dan zou

men ongewild de patiënten slechts als slachtoffers neerzetten. Ten tweede moet een geloofwaardig alternatief worden gezocht voor een al te eenzame strijd tegen de eigen onmacht om te voldoen aan de eisen van de concurrentie-maatschappij.

Een socialistische beweging heeft hier mogelijkheden die therapie niet heeft: de uitnodiging om deel te nemen aan een gezamenlijke solidaire strijd. Een strijd die gestoeld is op een analyse waarin de maatschappij niet noodzakelijk bestaat uit concurrerende zelfzuchtige enkelingen en die gebaseerd is op een ethiek die draait om het idee dat ieder dient te krijgen naar behoefte en bij te dragen naar vermogen. Hiermee wil ik geen politiek de spreekkamer insluizen – therapie moet zeer individualistisch, apolitek en 'asociaal' kunnen zijn en heeft daarmee mogelijkheden die socialisme niet heeft. Ik wil wel aangeven dat socialisme direct kan aansluiten op de problematiek die veel mensen naar de therapeut drijft en mensen kan uitnodigen buiten en voorbij de therapie te zoeken naar politieke antwoorden om onmacht en isolatie te doorbreken. En omgekeerd doen patiënten en hulpverleners er goed aan zich te verdiepen in de kapitalistische maatschappelijke context waarin zij hun gesprekken voeren en naast therapeutische ook politieke mogelijkheden te overwegen in de strijd voor betere leefomstandigheden.

GEBRUIKTE BRONNEN:

- Paul Verhaeghe. *Identiteit*.
- Jim van Os. *De DSM voorbij! Persoonlijke diagnostiek in een nieuwe ggz*.
- Trudy Dehue. *Betere Mensen. Over gezondheid als keuze en koopwaar*.

Arjen Noordhof is universitair docent bij de afdeling Psychologie aan de Universiteit van Amsterdam

VOLWASSEN LOON VOOR VOLWASSEN WERK

Tekst: Eduard van Scheltinga

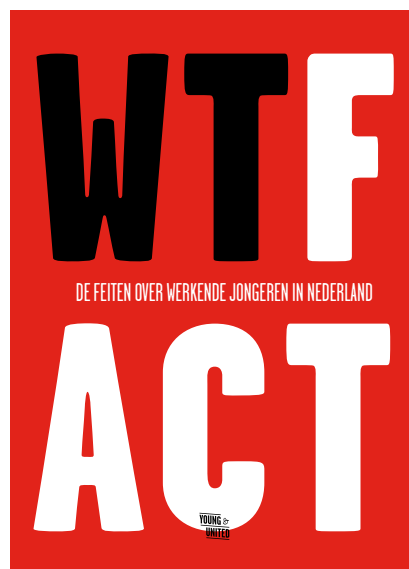
Dit jaar ben je misschien wel achttien geworden. Je mag nu autorijden, trouwen, stemmen, verkozen worden en je bent verplicht om een zorgverzekering te nemen van 100 euro per maand. Kortom, je bent volwassen. Je bent klaar met je opleiding en je werkt. Je zou graag op jezelf gaan wonen, maar je kunt dit niet betalen. Want ondanks dat je volwassen bent, krijg je een jeugdloon.

Half loon voor heel werk, met een onzeker contract. Dat kan zo niet langer. Daarom strijdt Young & United voor respect voor jongeren: volwassen loon voor volwassen werk. Onlangs publiceerde Young & United de feiten over werkende jongeren in het boek WTFact, met bijdragen van zowel jongeren als wetenschappers en deskundigen.

Slechts 15 procent van de jongeren kan financieel op eigen benen staan. Dit heeft vooral te maken met het feit dat zij ongeacht opleiding of werkervaring minder verdienen dan volwassenen voor hetzelfde werk. En volwassen ben je op de Nederlandse arbeidsmarkt pas op je drieëntwintigste. Als achttienjarige mag je weliswaar stemmen en trouwen, maar heb je maar recht op 45,5 procent van het loon van iemand die drieëntwintig jaar of ouder is. Europees gezien is Nederland hiermee een buitenbeentje. Met € 3,75 is alleen Portugal een nog slechtere beschermer van de sociaaleconomische positie van jongeren dan Nederland: hier vindt men € 3,94 voor een 18-jarige voldoende.

Nadat begin jaren zestig het minimumloon werd ingevoerd, volgde in 1974 het minimumjeugdloon voor jonge werkenden van 15 tot en met 22 jaar. Dit jeugdloon, dat aanzienlijk lager was dan het volwassen minimumloon, is in de jaren tachtig ook nog eens tot tweemaal toe naar

beneden bijgesteld en vervolgens bevroren. Terwijl jongeren soms al jarenlang hetzelfde werk doen, krijgen ze toch minder betaald dan een collega van 23 jaar of ouder die net begint. 86 procent van de meer dan tienduizend jongeren die de enquête van Young & United hebben ingevuld wil daarom dat jongeren een normaal loon van minstens 9 euro per uur krijgen.

Vaak wordt gezegd dat als jongeren normale lonen krijgen uitbetaald, de jeugdwerkloosheid verder zal toenemen. Hier is echter geen enkel empirisch bewijs voor. Sterker nog, er is wel empirisch bewijs voor het tegendeel. Groot-Brittannië heeft in 2010 de leeftijd waarop werknemers recht hebben op een volwaardig minimumloon verlaagd van 21 naar 20 jaar, zonder dat dit een noemenswaardig effect heeft gehad op de werkgelegenheid.

Naast een laag loon hebben de meeste jongeren ook een onzeker contract. Vaak wordt dan gezegd dat jongeren een flexcontract helemaal niet erg vinden, omdat ze dan zelf kunnen bepalen wanneer ze willen werken.

Maar 90 procent van de jongeren met een onzeker contract wil veel liever een vast contract. Dat is ook logisch, want nu wissel je vaak noodgedwongen van baan of zit je zelfs langere tijd zonder werk. Daarbij kan het elke week weer een verrassing zijn hoeveel uur en op welke dagen je moet werken. Daardoor is het lastig om je leven naast je werk in te delen en een bestaan op te bouwen.

Ook al omdat er voor veel jongeren geen werk is. Zeker voor jongeren met een mbo-opleiding is het nu heel lastig om aan de slag te gaan. De banen waarvoor zij in aanmerking komen worden nu vaak vervuld door studenten van het hbo of de universiteit. Maar liefst driekwart van de banen op mbo-niveau wordt nu gedaan door onderwijsvolgers. Nu is er niks mis mee als jongeren naast hun studie een bijbaan hebben, maar wel als dit leidt tot verdringing van werk. In dit kader is het afschaffen van de studiefinanciering een heel slecht idee. Deze maatregel zal er immers toe leiden dat studerende jongeren nog meer zullen moeten gaan werken, waardoor er nog minder banen overblijven voor mbo'ers. Een studiebeurs die hoog genoeg is om van rond te komen zal daarentegen juist werkgelegenheid creëren, omdat studenten dan zelf kunnen kiezen of ze naast hun studie willen werken of niet.

Volwassen loon voor volwassen werk, dat is waar Young & United voor strijdt. Het eerste succes is al geboekt. In april schafte schoonmaakbedrijf DJM het jeugdloon af. Bij dit bedrijf krijgen voortaan alle 18-jarigen € 9 per uur uitbetaald. Zaak is nu dat de politiek volgt en ervoor zorgt dat binnenkort alle jongeren van 18 jaar en ouder het volwassen minimumloon ontvangen.

Zie voor de volledige publicatie: www.sp.nl/Zkq